

**Порівняльний аналіз використання туристичного потенціалу скандинавських країн,
на прикладі Норвегії в її крайній частині - баренцево-російському прикордонні та
Карпатського регіону на прикладі словацько-українського прикордоння.**

*Comparative analysis of the use of tourism potential in Scandinavian countries, comparing
the extreme north of Norway and the Barents Russian border with the Carpathian region
of the Slovak-Ukrainian border*

Abstract: This article discusses the use of tourism potential in different regions of the border are separated by thousands of kilometers. These regions have much in common - especially the experience of neighboring countries, carried out in order to establish cooperation between the two countries and exchanges in many areas of life. The article deals with the causes that prevent intensification of cross-border cooperation and ways to overcome these reasons. The novelty of this study is a comparative analysis of the current state of cooperation in tourism it is in the cross-border format between Norway & Russia, and between Slovakia & Ukraine. The article will be of interest to tourism industry professionals and a wide range of practitioners in tourism.

Keywords: tourism, Barents-Russian border, cross-border Slovak-Ukrainian cooperation in tourism, tourism potential.

Запропоновану тему розглянуто в площині туристичного потенціалу, саме в рамках транскордонного співробітництва: скандинавських країн, на прикладі Норвегії й Росії та в Карпатському регіоні на прикладі словацько-українського прикордоння.

При розгляді питань вищевказаного співробітництва, яке сьогодні, як правило, є доволі схожим, особливо у баренцево-російському та словацько-українському прикордоннях, важливо вказати й на суттєві розбіжності, які мали місце у минулому, виходячи з історичного розвитку кожної з цих територій.

Тобто, якщо у минулому, між ЧССР та СРСР, з яких й утворились - сучасні: Словацька Республіка та Україна, були певні туристичні взаємини (не кажучи вже про прикордонне співробітництво прилеглих до спільного держкордону цих країн, зокрема: Східнословачького краю ЧССР й Закарпатської області УРСР) то аналогічна співпраця між Мурманською областю тодішньої РСФСР й фюльке Finnmarkku (сама північна адміністративно-територіальна одиниця Фіннмарк, що межує з Російською Федерацією), Королівства Норвегії, члена НАТО, особливо у туристичній сфері, була практично - відсутня.

Більше того, якщо Україна з 2005 року, в односторонньому порядку - відмінила візовий в'їзд для громадян країни Євросоюзу, включаючи й по відношенню до Словацької Республіки, то між скандинавськими країнами та Росією нічого подібного не має місця.

Тим не менше, сухопутні кордони: між Норвегією та Росією, протяжністю - 196 км, як й між Словаччиною та Україною, протяжністю - 98 км, завжди були кордонами миру. Натомість, якщо, норвезько-російське прикордоння було традиційно малозаселеним регіоном, а кордон довгі сторіччя не був делімітованим й демаркованим, за непотрібністю для місцевих, як правило - кочових племен, то навколо словацько-українського кордону завжди було... багатолюдно.

Єднає ще розглядувані нами дестинації й велика кількість запозичених слів одного народу в іншого, що вказує на традиційні взаємини та співжиття по обидва боки обох кордонів.

Залишаючи перипетії минулого історикам та філологам, повернемося до питань й проблем сучасного використання туристичного потенціалу цих двох регіонів: норвезько-російського та словацько-українського.

Сучасні норвезько-російські транскордонні взаємини, в її крайній частині баренцево-російському прикордонні, доволі розвинені та стосуються, насамперед, взаємних поїздок громадян однієї країни до іншої, а також - арктичного туризму.

Безвізовий місцевий прикордонний рух між Норвегією та Росією було відкрито в кінці травня 2012 року. І не дивлячись на те, що норвезько-російський кордон має лише єдиний КПП Стурскуг, вже у травні того ж року, через цей пункт пропуску пройшло 2 279 норвежців, які мають звичайні російські візи. Натомість, посвідчення (безвізового місцевого прикордонного руху)

дозволяє бувати в містах: Нікелі та Заполярному. Статистичні ж дані свідчать про те, що рух через кордон постійно зростає. Так, тільки з січня по жовтень 2012 року (включно) кордон перетнуло 198 168 чоловік - більше, ніж за весь 2011 рік. Лідирують як і раніше російські громадяни, що прямують до Норвегії за покупками і на відпочинок.

Позитивно, що така активність на кордоні між Норвегією та Росією, вимагає сучасного осмислення та впорядкування, яке оформлено у регулярні заходи. Так, у жовтні 2016 року у Нікелі відбулись VI Дні російсько-норвезького прикордонного співробітництва. Головними темами форуму були питання розвитку торгово-економічних відносин і туризму, який виявив, що туристичний потенціал Північно-Західного регіону Росії і Норвегії дуже схожі. Насамперед, це рибальський туризм, як морська, так і річкова рибалка, на території сусідніх країн, який користується успіхом в рівній мірі. А от візитною карткою прикордоння двох країн - є сніг та, відповідно - зимові екстремальні види спорту, що веде до розвитку гірськолижних курортів різних рівнів складності.

Ще одна цікава тема - етнографічний туризм. Скандинавські країни і Кольський півострів Росії об'єднують мало чисельний корінний народ Північної Європи - саами. Для любителів екзотики як Росією, так і Норвегією вже розроблені туристичні маршрути, що знайомлять всіх охочих з історією, культурою і побутом цього народу.

Більше того, тільки за останні десять років більш ніж на 300% зріс потік туристів, які шукають північні сніга на територіях Арктики. Тому у Росії та Норвегії є всі передумови для того, щоб створити нові туристичні маршрути. На даний момент між сусідніми країнами ведеться активне обговорення 72-х годинного безвізового режиму для круїзних суден, яке відкриває величезні можливості для туроператорів Норвегії та Росії.

Це пов'язано з тим, що Російська Арктична зона - найбільша ділянка світової Арктики і третина території Росії. Однак те, що на цій «третині» є життя, складне, самотнє, справжнє і те, що на це, дійсно - варто подивитися, в Росії все ще важко вірять. Натомість, іноземці в російській Арктиці - вже бачать перспективу.

Гостинні курорти Баренцового та Білого морів, чартерний криголам, комфортабельні чуми по системі all inclusive, професійні аніматори з числа корінних північних народів, фото на пам'ять з білим ведмедем, магнітики з іржавих бочок з-під паливно-мастильних матеріалів - роблять свою справу, в частині розвитку туристичних взаємин між обома країнами.

Звичайно, що «туристичні гроші» в структурі російського ВВП, вуглеводневі доходи навряд чи замінять найближчим часом, проте коли мова йде про економіку того чи іншого суб'єкта, то про значення туризму починають міркувати серйозно. Саме за рахунок сектора послуг (і туризм в цьому випадку грає найважливішу роль) можна створити базу для розвитку малого і середнього бізнесу в Арктиці.

Успішним прикладом диверсифікації може слугувати «Арктикуголь» - підприємство, яке реалізує і представляє російські інтереси на норвезькому архіпелазі й - давно перестало бути рентабельним та існує за рахунок бюджетних дотацій. З 2011 року в структурі «Арктикугля» працює центр арктичного туризму «Груммант» (російська історична назва Шпіцбергена), туроператор якого використовує існуючу інфраструктуру підприємства та намагається залучити російських туристів низькими цінами та екскурсійною програмою (російською мовою), приділяючи увагу «російському сліду» в історії Шпіцбергена.

Натомість, в силу географічних можливостей та намагань влади, морськими воротами в російську Арктику є Мурманськ. В планах Ростуризму, в рамках проекту «Арктична гавань» - зробити це місто центром круїзного туризму. З цією метою - завершується модернізація порту: реконструйовано 206-метровий пірс, реставрується будівля морського вокзалу, в перспективах облаштування пункту пропуску тощо. Це дає свої результати, бо лише у 2015 році в Кольському Заполяр'ї побувало 10 тисяч круїзних туристів, а в порт заходило 13 круїзних лайнерів. У попередні два роки їх було 11 і 9, відповідно.

З другого боку, основним туристським об'єктом Баренцового регіону є Норвегія, а точніше, архіпелаг Шпіцберген. У норвезьких готелях архіпелагу реєструють близько 100 тис. нічлігів, а щорічний приріст даного показника становить близько 10%. Із загальної кількості відвідувачів-туристів Шпіцбергена 75% - норвежці. Досить широко відомі фіорди Північної Норвегії, Лофотенські острови тощо. Фіннмарк (Норвегія) дуже популярний влітку завдяки мису Нордкап та круїзам на «Хюртірютен». Натомість, північні території Російської Федерації, багаті унікальними культурними й туристичними об'єктами для відвідування, як-то: об'єкти культурної спадщини, пам'ятники історії, архітектури, природи, археології, музеї, театри, концертні зали, кінотеатри,

об'єкти для активного, екстремального та екологічного туризму. Так, тільки на території Архангельської області налічується понад 4350 об'єктів для відвідування туристами.

Майже аналогічною є ситуація й у взаєминах між Росією та Фінляндією (спільний кордон - 1271,8 км), а також між Росією та Швецією.

Так, Фінська Лапландія - спеціалізується на зимовому туризмі. Позитивна динаміка з 2009 року за кількістю перетинів кордону в/з російської території Баренцового регіону - обумовлена зростанням числа туристів на додаток до зростання пасажирських і вантажних перевезень. Це припущення підкріплюється даними досліджень, наприклад дослідження про вплив туристичного потоку з Росії до Фінляндії. Дослідження показує, що близько 350 тисяч туристів з Росії витрачають у фінській Лапландії близько 600-700 млн. євро на рік. Вплив російського туризму на Північну Норвегію і Північну Швецію здається більш помірним, але швидко зростає.

Щодо Швеції, то організацію перевезень в міжнародному сполученні, як відзначають спеціалісти - доцільно здійснювати в тому числі з використанням транскордонних маршрутів. Натомість, розширення мережі шляхів сполучення і ефективна транспортна інфраструктура є двома ключовими умовами для розвитку туризму в Баренцовому регіоні. Хоча, сучасний стан транспортної інфраструктури - бажає кращого, де все ще залишаються широкі можливості для її вдосконалення.

Таким чином, не дивлячись на те, що кількість туристів, що відвідали Баренцевий регіон, стає все більше, приблизно на 10-12% щорічно, якогось значного економічного ефекту від їх відвідин, як зазначає російська сторона, наразі - не зазначено. Серед основних видів туризму можна виділити: арктичні морські круїзи, вартість, яких становить понад 25 тисяч євро (основним перевізником є атомохід «Ямал»). Натомість, реального прибутку - немає, оскільки ці кошти не покривають витрати на закупівлю ядерного палива для атомного криголаму та обслуговування туристів круїзних лайнерів, що заходять до Мурманську. Лайнери стоять не так довго, і часу на огляд визначних пам'яток і музеїв, а також придбання сувенірів в сувенірних лавках й відвідування місцевих ресторанів залишається зовсім небагато. Крім того, до наземних видів туризму можна віднести відвідування гірськолижних комплексів, зимову й літню рибалку, полювання, «шопінг». Серед основних недоліків регіону варто назвати й: слабо розвинену інфраструктуру та брак інвестицій.

Сучасні словацько-українські взаємини, характеризуються історичними традиціями та певною стабільністю. Від спільних святкувань 9 Травня на радянсько-чехословацькому кордоні до співпраці в рамках Карпатського Єврорегіону, який ще й сьогодні об'єднує 19 прикордонних адміністративно-територіальних одиниць - ось шлях повний досвіду та досягнень.

Натомість, сьогодні, міжрегіональне співробітництво між Україною та Словацькою Республікою є одним із найважливіших напрямків всього спектру двосторонніх відносин. Так, між двома країнами на міжрегіональному рівні укладено близько 50 угод про співпрацю, партнерськими відносинами зв'язані 15 міст обох країн, у тому числі і столиці наших держав: Київ та Братислава. Встановлено контакти між усіма 8 краями Словаччини та 10 областями України. При цьому процес розширення поглиблення міжрегіональних зв'язків постійно триває.

Доцільно навести кілька фактів, про які інформує Посольство України в Словаччині та які підтверджують активні, в тому числі й прикордонні словацько-українські взаємини. Так, 14-15 червня 2014 року у східній Словаччині у м. Свидник перебувала делегація Закарпатської області, яка взяла участь у щорічному фестивалі русинів-українців Словаччини. Під час візиту між містами-побратимами Свидником та Раховом була підписана угода про співпрацю у сфері культури. 15 травня 2015 року на українсько-словацькому кордоні в пункті пропуску «Малий Березний-Убля» відбулося свято День добросусідства, який організували: Закарпатська обласна державна адміністрація, Закарпатська обласна рада, Кошицький та Пряшівський самоврядні краї. В рамках заходу було підписано Програму спільних дій Закарпатської обласної ради, Закарпатської обласної державної адміністрації і Пряшівського самоврядного краю на 2015-2016 роки та Виконавчий протокол № 7 до Меморандуму про співпрацю між Закарпатською обласною державною адміністрацією і Кошицьким самоврядним краєм на 2015-2016 роки. 13 серпня 2015 року з робочим візитом у Закарпатській області України перебував Заступник голови НР СР Я.Фігель у супроводі Почесного консула України в СР С.Обіцького. У ході проведених переговорів йшлося про можливість реалізації спільних інфраструктурних проектів та відправлення на відпочинок до СР закарпатських школярів. Відзначено активну співпрацю у рамках міжрегіонального партнерства з Кошицьким і Пряшівським самоврядними краями у сфері транскордонного співробітництва, зокрема, в рамках спільної участі в грантових програмах,

наслідком чого стануть реальні інвестиції з ЄС в економіку Закарпатського краю. 21 травня 2016 року у міжнародному пункті пропуску «Ужгород–Вишне Немецьке», на українсько-словацькому кордоні, традиційно відбувся День добросусідства. Було підписано Меморандум про співпрацю між Закарпатською ОДА та облрадою та Кошицьким самоврядним краєм, а також Меморандум про співпрацю з Пряшівським самоврядним краєм. 3 лютого 2017 року Посол України в Словацькій Республіці Ю.Мушка відвідав Кошицький самоврядний край. Відбулися зустрічі з губернатором Кошицького самоврядного краю З.Требулею та віце-мером м. Кошице М.Петрушком. Сторони детально обговорили подальшу взаємодію в рамках Меморандуму про співробітництво між містами побратимами Ужгород і Кошице. Відбувся широкий обмін думками щодо українсько-словацького співробітництва на регіональному рівні. Окрема увага була приділена проведенню у квітні ц.р. Днів України в Кошице, а також в їх рамках традиційного Словацько-Українського бізнес-форуму.

Однак, щодо співпраці в туристичній сфері, то тут ще - непочатий край робіт.

Відомо, що Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво була укладена у грудні 2000 року, саме з метою налагодження співпраці між місцевими органами влади щодо міського і регіонального розвитку, транспорту і зв'язку, енергетики, туризму, тощо.

Серед чисельних Програм Добросусідства, які були підтримані Європейським Союзом, в тому числі й з боку ряду структур Закарпатської області, варто відмітити Програму словацько-української транскордонної співпраці у сфері туризму, Програму сприяння підприємству уздовж словацько-українського кордону й створення регіонального Туристично-інформаційного центру.

Як свідчать дані досліджень, щодо розвитку транскордонного співробітництва (за 2016 рік), проведені Інститутом регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАУ України, як пріоритетний вид ТКС, превалює у всіх сімох транскордонних регіонах. Причому, серед пріоритетних видів економічної діяльності в українсько-польському транскордонному регіоні знаходиться освітня галузь (13,33%), в українсько-словацькому та українсько-угорському ТКР – сфери освіти та туризму (13,64%).

Натомість, якщо порівнювати сучасний туристичний потенціал Словаччини та України, то насамперед варто визначитись у яких сферах (критерії), з урахуванням, наприклад, географічно-кліматичних умов (які схожі у Східній Словаччині та в Карпатах) - варто таке оцінювання здійснювати. Такими критеріями можуть бути, наприклад, гірська місцевість та, відповідно: гірський туризм, зимові катання в горах та відвідання термальних СПА-закладів.

Якщо ж «залишитись», при гірськолижному туризмі, то треба констатувати, що наприклад, відомий туристичний комплекс (ТК) «Буковель» (Івано-Франківська область) може скласти конкуренцію багатьом аналогічним гірськолижним курортам Словаччини, наприклад у Високих Татрах (Пряшівський край). Однак, що стосується таких показників, як: «доступність курорту», тобто - транспортне сполучення та інфраструктурні принади (зв'язок, Інтернет тощо), то перевага буде на «словацькому боці». Це ж стосується й «зони покриття медичного страхування» (не плутати з аварійно-рятувальною службою), тобто - гарантії забезпечення надання першої та невідкладної медичної допомоги відпочиваючим (включаючи й іноземцям), безпосередньо на курорті, то ця тема для українських зон відпочинку, взагалі - terra incognita. Натомість, що стосується «вартості перебування і послуг», тобто - надання транспортних послуг, проживання, харчування, паркування автомобілів, канатних доріг тощо, то в ТК «Буковель», як й у більшості українських туристичних закладах, вони будуть дорожчими від словацьких при мінімальній гнучкості щодо вартості на свої послуги (наприклад, в міжсезоння).

Це ж стосується й таких основних, закарпатських, гірськолижних комплексів як-то: Драгобрат і Ясіня (Рахівський район), Пилипець і Подобовець (Міжгірський район), Кострино і Красія (Великобerezнянський район), то порівнювати їх зі словацькими не варто, через вище вказані причини. Особливе занепокоєння викликає - незадовільний екологічний стан територій гірськолижних комплексів, як й навколо більшості туристичних об'єктів і територій відпочинку туристів й рекреантів краю.

Натомість, ні в попередній (за 2010 - 2015 роки) ні у діючій Програмі розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016 - 2020 роки, ні про транскордонну співпрацю у сфері туризму, ні тим паче по екологічних питаннях захисту довкілля - немає ані слова.

З другого боку, за час дії безвізових поїздок тих же громадян Словаччини до України, з 2005 року, тобто за більше ніж 10 років, суттєвого приросту, саме туристів з цієї країни - не спостерігається. Адже, відсутність обліку та статистичних даних, саме по відпочиваючим

іноземцям взагалі, не кажучи вже про окремі країни - унеможливилося здійснювати в Україні та/чи в Закарпатській області - не тільки моніторинг за цією категорією туристів, але й вести планування та приймати рішення у цій сфері. Однак, це дещо інша тема.

Причинами такого стану у туристичній сфері, зокрема краю є:

1. Фактично, повний занепад туристичної галузі періоду СРСР та відповідно, об'єктів відпочинку, які була орієнтовані здебільшого на внутрішнього споживача.
2. Наявні туристичні об'єкти та зони відпочинку краю, які виникли в останні 25 років, як правило - потерпають від занедбаності/відсутності: доріг та інших комунікацій (якісний зв'язок та Інтернет), належного сервісу з боку перевізників, туристичного супроводу (екскурсоводи, гіді, перекладачі тощо).
3. Туристичний супровід «бідний» на екскурсії та подорожі, а також - на незадовільну презентацію своїх пропозицій, через мережу Інтернет та в соціальних мережах.
4. Презентація туристичних можливостей краю на міжнародних форумах, особливо за кордоном, як-то: семінари, конференції, виставки тощо, швидше - епізодична й несистемна.
5. Щорічне зростання сум коштів від курортного (туристичного) збору, про який регулярно інформують чиновники туристичної сфери краю, є лише підтвердженням того що: курс долара США (в перерахунку за який - купуються тури та заїзди за кордон) до вітчизняної валюти та, відповідно, здороження послуг по проживанню, харчуванню тощо за кордоном, а також, візові перепони - є основною складовою наповнюваності місцевих туристичних об'єктів.

Натомість, на відміну від представників туристичної сфери України, туристичний бізнес Словаччини - вже готується до відміни шенгенських віз, категорії «туризм», по відношенню до українських громадян. Так, не далі, як у січні цього року, в Києві, під патронатом Посольства Словацької Республіки в Україні та за організаційного сприяння туроператора Travel Professional Group - відбулась ефективна презентація туристичних можливостей наших сусідів.

Таким чином, можна з великою ймовірністю прогнозувати, що з відміною віз для громадян України, відвідання останніми, наприклад, Словацької Республіки - суттєво зросте. Є очевидним, що українські громадяни, особливо ті, які проживають у Закарпаття, не дивлячись на теперішні можливості відвідати Словаччину й в рамках малого прикордонного руху - із задоволенням вибиратимуть місце відпочинку, саме - сусідню країну. Тому, потенціал співпраці й активізація транскордонної співпраці між місцевими туристичними компаніями і операторами двох країн - буде реалізовуватись.

Саме: відміна візових формальностей, широка шкала пропозицій відпочинку, а головне - приваблива цінова політика та доступність до туристичних дестинацій, практично - цілорічно й вирізняє використання туристичного потенціалу скандинавської країни - Норвегії та Росії від аналогічних: Словаччини та України.

Список використаних джерел:

Russiske turisters preferanser i forhold til reiselivsmål i Nord-Norge. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://www.norvegia.ru/Global/SiteFolders/webmur/Rapport%20om%20reislivssatsing%20i%20Nordvest-Russland.pdf>

Základy rozvoja cestovného ruchu. Ing. Michal Ševčík, Sekcia cestovného ruchu MH SR. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tik.sk/projekty/vidiecky-turizmus-a-agroturizmus/ikolo/zaklady-rozvoja-cestovneho-ruchu/>

Міжрегіональне співробітництво України та Словаччини. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://slovakia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-sk/regions>

Норвежцы ездят в российское приграничье уже вдвое активнее. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://barentsobserver.com/ru/granicy/norvezhcy-ezdyat-v-rossiyskoeprigraniche-uzhe-vdvoe-aktivnee-01-11>

Россия и Норвегия: курс на развитие приграничья. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kn51.ru/news/society/facts_and_events/2016/10/28/rossiya-i-norvegiya-kurs-na-razvitie-prigranichya.html

Северная Европа: регион нового развития. Под редакцией Ю.С.Дерябина Н.М. Антюшиной. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://instituteofeurope.ru/images/uploads/monografii/OldWorld/seu.pdf>

Транскордонне співробітництво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakarpatia.com/?p=844>

Туризм: Арктика вместо Турции и Египта. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://regnum.ru/news/society/2172739.html>